

Industrialisatie in Aalst

Tijdens het laatste kwart van de 18de eeuw kondigt de vroeg - industriële maatschappij zich ook in Aalst aan. In 1773 richten twee handelaars uit Charleroi - François Devillers en Pierre Legot - een fabriek met twaalf weefgetouwen op voor de fabricage van wol- len en katoenen kleding. Hun prijzen zouden een derde lager geweest zijn dan die van de lokale ambachtelijke kleermakers en winkeliers.

In 1788 zijn er zes Indienne - fabrieken aanwezig. De populariteit van de ingevoerde bedrukte katoenen stoffen maakt de imitatieproductie rendabel. Iets later drukken deze fabrieken duizenden katoenen weefsels per jaar, de stoffen worden uit Nederland en India ingevoerd.

De stoommachine doet zijn intrede in 1819 onder het Hollands bewind. Petrus de Gheest laat een ijzeren stoomketel plaatsen in zijn maalderij aan de Dender. De textielindustrie volgt al snel. Een eerste stoommachine met een vermogen van 14 PK wordt in 1834 geplaatst in de textielfabriek van Van Santen - Vandewiel in de Pontstraat. De jaren 1840 betekenen de definitieve doorbraak van de stoommachines. De grote Aalsterse ondernemers zoals Van der Smissen, Jolie en Cumont volgen. Met de stoommachines

kwamen ook de rokende fabrieksschouwen in de binnenstad. De bevolking groeide van 11.000 in 1800 naar meer dan 30.000 inwoners in de tweede helft van de 19de eeuw.

Industriëlen proberen voordeel te halen uit de lagere lonen in de kleine steden en op het platteland. Die lagere loonkosten worden evenwel afgewogen tegen de transportkosten. De slechtere verbindingen op het Vlaamse platteland brachten lange tijd hoge transportkosten met zich mee en een concentratie van de industrie in de grote centra. Een betere bereikbaarheid, via spoor en water, speelt dan ook een belangrijke rol in de verdere industrialisering van Aalst.

Van 1835 tot 1842 breidt het Belgische spoorweg- net zich uit over laag en midden België. Eind 1843 zijn de belangrijkste verbindingen gerealiseerd (560 km spoor). De overheid heeft het internationaal verkeer in handen. De aanleg van nieuwe lijnen wordt overgelaten aan het privékapitaal door middel van concessies. De allereerste spoorwegconcessie wordt in 1842 verleend voor het traject Gent - Antwerpen. Met uitzondering van deze lijn worden tot 1852 alle concessies bijna uitsluitend aan Engelse kapitaal- groepen gegeven.

Het verhaal van de industriesta het Daensisme waaraan ze ge

AUTEUR: Els Van Huynegem

De spoorweglijn 'Dender en Waas' is een van de eerste trajecten die aan een Belgische kapitaalgroep wordt toegewezen. In 1842 was Vlaanderen verbonden met Henegouwen, vanwaar de grondstoffen aangevoerd werden. Maar zeker om Gent te bereiken betekende dit een omweg. Men zocht naar een rechtstreekse verbinding. De spoorweglijn 'Dender en Waas' wil een kortere verbinding realiseren tussen Gent en Brussel, via Aalst. Het netwerk vertrekt vanuit Brussel naar Denderleeuw dat fungeert als spil. Vanuit Denderleeuw vertrekt de zuidelijke tak naar Ath, de noordelijke naar Aalst. In Aalst splitst de lijn zich in een traject naar Gent en een traject dat via Dendermonde, met aansluiting op de staatslijn Mechelen – Gent, naar Lokeren gaat. Het volledige traject wordt in 1856 ingehuldigd, één jaar vroeger dan gepland.

Vóór de komst van de trein was de belangrijkste transportweg de rivier de Dender. Grote kanalisatiewerken tussen 1863 en 1867 maken de komst van binnenschepen van een grotere en aan de tijdgeest aangepaste tonnenmaat (ongeveer 300 ton) mogelijk. Wanneer de werken in 1868 voltooid zijn, betekent dit een economische boom voor de Denderstreek. Via het pas gegraven kanaal Ath-Blaton en de Dender is er een rechtstreekse verbinding met de steenkoolmijnen van de Borinage.

Investerings worden ook vergemakkelijkt door de aanwezigheid van bankkantoren. Zo wordt in 1854 een filiaal van de Nationale Bank geopend in de Korte Zoutstraat.

De belangrijkste industrieën in de 19de eeuw in Aalst zijn de textielindustrie, de voedselnijverheid en de lederindustrie. De textielindustrie is decennialang de voornaamste industriële activiteit.

De veruit grootste werkgevers in 1836 zijn twee textielbedrijven. De fabriek van Van Santen – Vandewiel heeft 97 werknemers, de garenfabriek van Eliaert – Cools stelt 90 personen te werk. Twintig jaar later heeft de textielindustrie haar dominantie verder uitgebouwd: de fabrieken van Van Santen – Vandewiel, Eliaert – Cools en de garentwijnderij van J.B. Jolie stellen elk ongeveer 300 personen te werk. Van de tien grootste bedrijven behoren er negen tot de textielnijverheid.

Tussen 1890 en 1914 is Aalst zelfs één van de belangrijkste textielcentra van het land. Het is aan de textielnijverheid te danken dat Aalst meer dan een eeuw een grote werkgever is geweest, 80% van de landelijke productie in naaigaren was afkomstig uit Aalst.

De diverse economische crisissen zorgen voor massale uitwijking. Voor de periode 1890-1910 telt men in

d Aalst en van estalte gaf

Links: Aalst wordt in één adem genoemd met de figuur van priester Daens en zijn moeilijke verhouding met de kerkleiders.

Rechts: Het eiland Chipka is onlosmakelijk verbonden met de Aalsterse geschiedenis rond de eeuwwisseling. Het eiland is nu volledig ingenomen door de zetmeelfabriek Amylum, momenteel een vestiging van Syral.

het arrondissement Aalst alleen al 25.000 uitwijkelingen die hun geluk zoeken in de grote industriegebieden, Wallonië en zelfs Noord-Amerika. Een ander gevolg van de teleurstellende economische situatie is de opgang van de seizoenarbeid. Telkens voor een periode van een aantal maanden gaat men als landbouwer werken in Wallonië of Noord-Frankrijk (de “Fransmannen”). De opkomst van de pendelarbeid kan eveneens rond de eeuwwisseling geplaatst worden en richt zich vooral op de steden Brussel en Gent en in het zuidelijker deel van de Denderstreek op Wallonië en later meer en meer op Brussel.

De Aalsterse industrie overleeft de twee wereldoorlogen. In de periode 1950 tot 1970 sluiten echter elf textiel fabrieken hun deuren. Hoewel de inrichting van verschillende industrie velden nieuwe industrie aantrekt (Honda, Tupperware) kan Aalst geen industriestad meer genoemd worden. Aalst is, zoals de meeste centrumsteden, een stad van pendelaars en de dienstensector.

Bezoek aan Aalst

We rijden Aalst binnen via de Parklaan en gaan naar de Erembodegemstraat – Kapellekensbaan. Daar vinden we de sites van Bonneterie Bosteels – De Smeth (du Parc) en van het lederbedrijf Schotte. Beide bedrijven zijn van een kleine zaak op het einde van de 19de eeuw uitgegroeid tot een vaste industriële pijler en belangrijke werkgever in de industriestad Aalst, om vervolgens rond de eeuwwisseling de deuren te sluiten. Het D.A.D.D. vzw bewaart de bedrijfsarchieven van de leerlooierij Schotte en van de bonneterie Bosteels-De Smeth.

De terreinen van Schotte en du Parc maken deel uit van het strategisch project Osbroek-Gerstjens. De fabrieksterreinen van Schotte en van het bedrijf van du Parc werden ingekleurd als randstedelijk groengebied met dagrecreatieve en natuureducatieve infrastructuur.

De Bonneterie Bosteels – De Smeth¹

Het ontstaan van Bonneterie Bosteels – De Smeth valt te situeren tussen 1875 en 1880, een exacte datum is niet bekend. Het bedrijf werd gesticht door het echtpaar Gustaaf Bosteels en Marie-Cécile De Smeth, en was toen gevestigd in de Zonnestraat 1-3. Tijdens een eerste fase werden alleen handschoenen gemaakt, later vooral dameskousen. In de beginfase gaat het om een privézaak. In 1927 neemt de firma een nieuwe juridische bedrijfsvorm aan, het privé bedrijf Bosteels – De Smeth wordt omgevormd tot de NV Bonneterie Bosteels – De Smeth. Als officiële

oprichtingsdatum geldt 04/02/1927.

De firma werd vrij snel een bescheiden werkgever. In het archief van het bedrijf is een groepsfoto bewaard gebleven van het personeel van Bosteels – De Smeth, waarop – zoals destijds gebruikelijk was – een bordje de naam van het bedrijf en de datum van opname vermeldt. Op deze foto, genomen op 16 september 1887, tellen we reeds een 62 personeelsleden. Er werkten veel vrouwen en kinderen als goedkope arbeidskrachten. De firma kent een gestage groei. In 1919 verdienen reeds 200 personen hun brood bij Bosteels – De Smeth en tegen de jaren 1960 is het bedrijf, met ongeveer 1000 personeelsleden, een van de belangrijkste werkgevers van Aalst. Ruim twee derde van het totale personeelsbestand bestaat uit vrouwen, een derde mannen.

In 1922 werden in de Erembodegemstraat nr. 25 de nieuwe fabriekshallen gebouwd die volledig afgestemd waren op de productie van dameskousen. De nieuwe industriële site in de Erembodegemstraat werd als belangrijkste productie-eenheid stelselmatig uitgebouwd in de loop der jaren. In 1995 zou de fabriek een vloeroppervlakte van 3,8 hectare beslaan.

Een tweede fabriek, Labor, werd aangekocht in 1933. Dit fabriekscomplex werd kort na de Eerste Wereldoorlog gebouwd in de Bergemeersenstraat nr. 108 en had reeds een industrieel verleden alvorens ze eigendom van Bosteels werd. Zij deed dienst als productie-eenheid van heren – en kindersokken (en later ook van damessokken).

In 1953 bracht de firma het merk du Parc op de markt, de merknaam was geïnspireerd op de ligging van de fabriek, vlak naast het stadspark. Met deze modelijn zou Bosteels eerst de wereld van de dameskousen en vervolgens die van de panty's langzamerhand inpalmen en gedurende lange tijd het monopolie over de totale binnenlandse productie in damesbeen- kleding innemen. Vanaf 1970 produceren de Bosteelsen eveneens de discountversie van du Parc, namelijk Minouche.

Vanaf de jaren 1980 krijgt de fabriek het moeilijk. De Belgische breigoednijverheid was in verval. De redenen hiervoor waren uiteenlopend: veranderende modetrends waarbij de panty aan populariteit moest inboeten, problemen bij de bevoorrading van grondstoffen, en de moordende concurrentie met goedkope importen uit diverse Europese landen en lage-lonenlanden. Ondanks enkele drastische personeelsafslankingen en pogingen tot internationalisering door delokalisering van de productie-eenheden, spreekt de rechtbank van koophandel op 1 maart 2001 het failliet uit.

De leerlooierij Schotte

Dit bedrijf is een van de weinige historische fabriekspannen die bijna volledig intact zijn gebleven.

¹ zie ook Desimpelaere, N. en Troch, P. “Het archief van kousenfabriek *du Parc* uit Aalst ontsloten” in TIC 105, jaargang 26, 2009.

Het terrein van Schotte blijkt wel historisch verontreinigde grond waarop bodemsanering moet plaatsvinden. Schotte wordt ook erkend als proefproject in kader van brownfield ontwikkeling. Een zogenaamd “brownfield” is een terrein dat wegens de hoge saneringskost zeer moeilijk tot nieuwe ontwikkeling komt.

De gebouwen zijn ongeschikt bevonden voor het realiseren van een nieuwe bestemming. Volgens de planning zullen er in 2010 – 2011 asbestsaneringswerken doorgaan en zal ook een deel van de bestaande gebouwen afgebroken worden. De schouw, het portiershuis aan de ingang en de muur van de site worden behouden. Het is deze muur aan de Kapellekensbaan die volgens Louis Paul Boon dan ook symbool stond voor het ontmenselijkende aspect van de grootindustrie.

Leerlooierij Schotte groeide van een kleine éénmanszaak uit tot een industriële vestiging met 600 arbeidsplaatsen. Tussen 1870 en 1900 legde het bedrijf zich vooral toe op paard- en tuigleder, maar door tijdig gebruik te maken van nieuwe procédés kon het uitgroeien tot nationaal en internationaal gekende lederproducent.

Het familiebedrijf werd opgestart in 1870 door Pierre-Joseph Schotte in de Brabantstraat, de huidige Alfred Nichelsstraat. Met de tweede industriële revolutie stapte men over van looien met eikenschors naar een looiproces dat gebaseerd is op chemische stoffen zoals chroomzouten. De buurtbewoners waren minder enthousiast, ze hadden last van geurhinder, lawaaihinder en waterverontreiniging. Leerlooierijen zijn vanouds een erg vervuilende industrie, die veel water verbruiken.

De vraag om haar kwaliteitsvol leder werd zo groot dat in 1922 een nieuwe fabriek werd gebouwd, op

de huidige site aan de Kapellekensbaan. In de jaren 1930 kreeg de leerlooierij eveneens een eigen ‘aansluiting’ op de spoorlijn Aalst-Brussel.

De leerlooierij wist zich tijdens de jaren 1950 en 1960 te profileren als de top van de Belgische leerlooierij. Zij waren gespecialiseerd in chroomlakleer en boxkalfsleder. Onder andere het Belgische leger was een belangrijke afnemer van Schottes lederwaren.

Vanaf de tweede helft van de jaren 1970 krijgt het bedrijf het moeilijk. Een aantal factoren spelen hierin een rol: wijzigingen in het beleid, de concurrentie met lageloonlanden, verlies van belangrijke afnemers door de teloorgang van schoenenfabrikanten, de afschaffing van de legerplicht, een strengere milieuwetgeving die voorschreef dat Schotte bepaalde productieprocessen niet meer mocht uitvoeren (tenzij ze zelf een waterzuiveringsstation aan de Dender zouden bouwen, maar dat was onbetaalbaar). Op 2 februari 1998 viel uiteindelijk het doek over de leerlooierij.

We beginnen onze wandeling in het centrum van Aalst in de Pontstraat aan Huis Bethune of huis De Vis. Enkel de sites aan de Trigel zijn niet op dit wandeltraject gelegen.

Pontstraat

In de Pontstraat waren tot in de 20ste eeuw nog fabrieksgebouwen terug te vinden. Hier bevond zich de onderneming van “Roos-Geerinckx-De Naeyer, een belangrijke speler op de textielmarkt die teloor ging na de crisis van 1956-1958. In 1957 werkten in de fabriek nog 786 mensen, waarvan 281 in de spinnerij aan de Pontstraat en 505 in de weverij aan de P. Corneliskaai (waar nu Tupperware gevestigd is).

Een beeld op wat ooit de bloeiende leerlooierij Schotte was.

Enkele voormalige arbeidershuisjes in de Stoofstraat.

De fabriek in de Ponsstraat werd gesloopt.

Verskillend gebouwen herinneren aan de figuur van priester Daens en zijn moeilijke verhouding met de kerk en de conservatieve katholieken.

1. We vinden er op nr. 35 het 19de eeuwse herenhuis Huis Bethune, gebouwd in 1875. Het is een neogotische woning naar het ontwerp van de architect Jean de Bethune. Toen zijn broer Paul trouwde met de dochter van een Aalsterse industrieel, liet deze

tegenover de fabriek van zijn schoonvader dit herenhuis bouwen, zodat de kinderen in de winter gemakkelijk naar het Sint-Jozefscollege in dezelfde straat konden. In 1893 verhuist de baron naar kasteel Overhamme, een van zijn kinderen Leon betreft de woning. In 1926 wordt het huis verkocht aan de familie De Vis. De woning biedt nu onderdak aan scholieren.

2. Het Sint-Jozefscollege van de Jezüieten is gesticht in de eerste helft van de 17de eeuw (1619). Priester Daens begon er zijn middelbare studies in 1852. Zes

jaar later ging hij naar het noviciaat te Drongen en werd Jezuiet. Hij verliet de orde in 1871 na conflict met zijn oversten. Hij werd in hetzelfde jaar aanvaard aan het grootseminarie van Gent, waar hij in 1873 tot priester werd gewijd. Na een reeks van ambtelijke problemen, keert hij uiteindelijk naar Aalst terug en gaat hij inwonen bij zijn broer Pieter.

3. De Sint-Martinuskerk is de oudste parochiekerk in Aalst. De relatie tussen priester Daens en de katholieke kerk is altijd moeilijk geweest. Bisschop Stillemans probeerde Daens te isoleren van zijn eigen beweging en van de progressief katholieken die hem steunden. Zo werden in de kerken van het bisdom op 2 februari 1896 en 24 mei 1896 nota's voorgelezen die waarschuwden tegen de Daensistische pers die de gelovigen verdeelde en tegen de militanten van de Daensistische partij die het volk trachten te verleiden met valse beloftes.

Hier werd ook op 17 juni 1907 zijn begrafenis gelezen.

4. Het huis in de Kerkstraat nr. 11 werd gebouwd in 1888 op de plaats van het geboortehuis van de gebroeders Adolf en Pieter Daens.

We slaan het Stooftstraatje in.

Stooftstraatje en de Oude vismarkt.

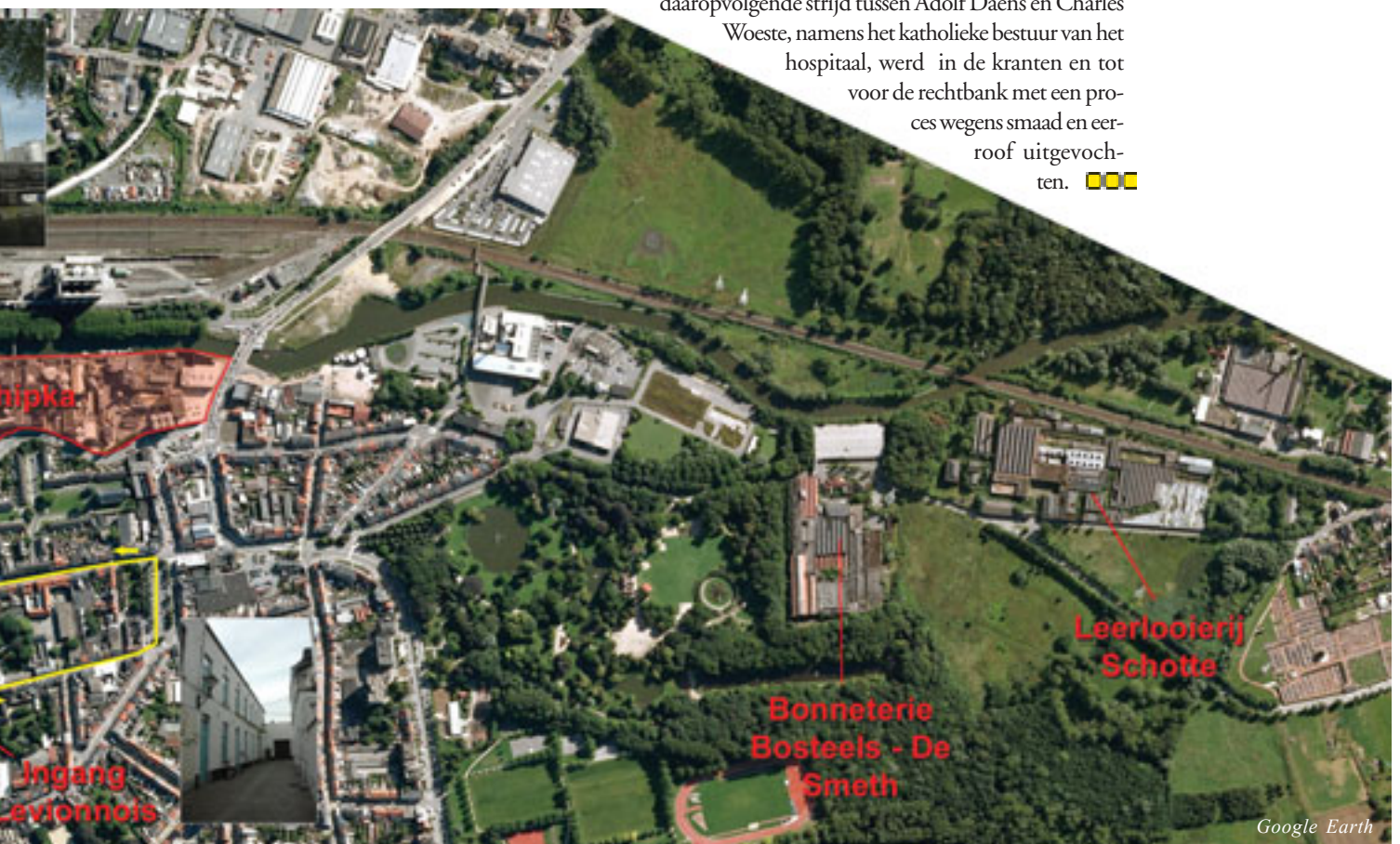
De Oude Vismarkt ligt in het verlengde van de Stooftstraat waar in de Middeleeuwen de openbare badplaatsen gesitueerd waren. We vinden in de stooftstraat nog enkele typische 19de eeuwse arbeiderswoningen. Nummer 3 is een arbeiderswoning met bouwlaag onder zadeldak (pannen) en de nummers

8-10-12 zijn tweelaagse arbeiderswoningen.

De Oude Vismarkt vormde de oudste marktplaats van Aalst, het eerste economisch centrum van de Aalsterse gemeenschap. Naar aanleiding van de infrastructuurwerken op de Oude Vismarkt en in de Stooftstraat werd er in 1998 archeologisch onderzoek uitgevoerd. Een reeks sporen die aan het licht kwamen waren leerlooierkuilen. Deze kuilen bevatten gemalen eikenschors die gebruikt werd bij het looien, en grote brokken kalk.

Op de Oude Vismarkt staat sinds 1242 het Oud – Hospitaal, gesticht door Joanna Van Constantinopel, nu 't Gasthuys – Stedelijk Museum Aalst. We vinden er ook het Documentatiecentrum en Archief voor Daensisme en Hedendaagse Geschiedenis van de Denderstreek (D.A.D.D. vzw). De instelling streeft ernaar archieven, publicaties en niet-geschreven bronnenmateriaal te verzamelen die verband houden met de 19de- en 20ste-eeuwse sociale, politieke, economische en culturele geschiedenis van de Denderstreek. Belangrijke fondsen zijn het Daensarchief (archief van Pieter Daens en diverse uiteenlopende archieven en verzamelingen), de bedrijfsarchieven van leerlooierij Schotte en Bonneterie Bosteels-De Smeth en het archief van de Aalsterse toneelvereniging Land van Riem.

Toen monseigneur Stillemans priester Daens in 1894 verbood om nog de mis in het openbaar te lezen, wees hij hem ook de kapel van het hospitaal aan als niet publiek toegankelijke gebedsruimte. Dit was niet naar de zin van het katholieke bestuur die hem de toegang tot de kapel van het hospitaal ontzegde. De daaropvolgende strijd tussen Adolf Daens en Charles Woeste, namens het katholieke bestuur van het hospitaal, werd in de kranten en tot voor de rechtbank met een proces wegens smaad en eeroof uitgevochten. ■■■

Burgstraat

Door de kanalisatie van de Dender tussen de St.-Annabrug en de Zeebergbrug ontstond een eiland, in de volksmond omgedoopt tot Chipka. Het eiland Chipka of het fabriekseiland tussen deze oude Denderarm en het rechtgetrokken stuk van de Dender verdween toen de zwaar vervuilde Oude Dender in 1964 werd gedempt om plaats te maken voor de huidige Burchtstraat.

Chipka is verbastering van “Sjipka” een bergpas in Bulgarije waar de Russen in 1877 een overwinning behaalden op het Ottomaanse rijk. Deze naam krijgt in Aalst de klank van verzet tegen de gevestigde waarden. Het eiland Chipka is dan ook onlosmakelijk verbonden met de geschiedenis van Aalst rond de eeuwwisseling. Pieter Daens, de broer van priester Daens, gebruikte het als firma-adres: Daens-Mayart, Drukkerij der Werf, Eiland Chipka (1892). Als we Louis Paul Boon moeten geloven, ligt zijn geboortehuis te midden van de talloze arbeiderswoningen in Chipka, in werkelijkheid werd hij geboren in een huis op de Dendermondse Steenweg.

Het eiland is volledig ingenomen door de gebouwen van de zetmeelfabriek Amylum, nu een van de vestigingen van het bedrijf Syral.

Het gebouwencomplex van Amylum is ontstaan door een opsorping van drie fabrieken: de brouwerij de Roos met een aanbouw van een jeneverstokerij, de fabriek Moens Frères (verven van stoffen en in het bijzonder van merinowol) en de weverij-ververij-linnenblekerij Schuermans Frères. Na de opsorping van deze drie eigendommen bezat de NV Amylum 465 m breedte aan de straatkant. Het zicht vanaf de Gheeraertslaan, aan de overkant van de Dender, geeft een goed idee over de uitgestrektheid van de onderneming.

Amylum heeft zijn roots in de glucosenijverheid, een relatief nieuwe industrietak in Aalst, te situeren in de context van de tweede industriële revolutie. Na de uitvinding van glucose uit zetmeel in 1838 ontstond rond 1860 de fabricage van glucose op industriële schaal. In deze periode werden in Aalst verschillende glucosefabrieken opgericht, de eerste door De Blende, Blondiau en de gebroeders Callebaut, actief in de hophandel, in 1864 en door Schaltin-De Clercq in 1866. Aalst werd een belangrijk centrum van de glucosefabricage in België.

Amylum werd in 1873 opgericht onder de naam Callebaut, Frères et Lejeune. Glucose werd vooral gebruikt in de brouwerijsector, een alternatieve goedkope suiker.

Werfplein

Hier had Pieter Daens zijn drukkerij, waar hij zijn kranten ‘Het Land van Aalst’ en ‘De Werkman’ uitgaf. Het plein zelf is door de verwoestingen van Wereldoorlog II en de latere heropbouw totaal gewijzigd van uitzicht. Midden op de Werf staat het standbeeld van Priester Daens, gebeeldhouwd door de Aalsterse kunstenaar Mark De Bruyn. Door honderden, vaak bescheiden, giften bekostigd, werd het standbeeld in 1957 onthuld. De figuur kijkt naar de wijk Mijlbeek, over de Dender, de plaats waar ten tijde van Daens vooral arbeiders wonen. De beide stadsdelen, gescheiden door de Dender, vormden bijna twee aparte werelden.

Aan de overkant, aan de Fritz De Wolfkaai, liggen de graanmagazijnen van de firma De Wolf – Cosyns. De N.V. De Wolf - Cosyns was een van de oudste bedrijven van de stad. Het bedrijf werd gesticht door Henry-August De Wolf (1790-1823), koopman in hop en granen. Het was gevestigd in de Genttestraat en groeide uit tot één van de belangrijkste mouterijen

In de Filature du Canal werden garens geproduceerd die tal van prijzen wegkaapten op (inter)nationale tentoonstellingen.

van België met een productie van 70.000 ton per jaar. In 1987 trok de familie zich terug uit het familiebedrijf dat door Interbrew werd overgenomen en in 2002 werd gesloten.

Aan de Fritz De Wolfkaai aan de toen pas gekanaliseerde Dender bouwde De Wolf - Cosyns in 1883 een graanmagazijn. Nu zijn het lofts en appartementen. De firma importeerde gerst vanuit Frankrijk, hiervoor had ze een eigen schip. Het gerst werd eerst via paard en kar, vervolgens via vrachtwagen naar de mouterij gebracht. De burelen en de mouterij van de firma aan de Gentse straat zijn (grotendeels) verdwenen voor een nieuw appartementcomplex.

Op de hoek van De Werf met de André Sierensstraat vinden we de spinnerij Filature du Canal. De geschiedenis van deze fabriek is verbonden met de site van de F.F.R. aan de Trangel.

De gareindustrie te Aalst was vooral bekend dankzij Jean-Baptiste Jolie, die in 1822 de belangrijkste fabriek voor de garennijverheid stichtte. In 1867 verchaft hij werk aan 550 arbeiders. De textielabriek van Jolie werkt op dat ogenblik met drie grote stoommachines. De fabriek breidt steeds verder uit en bereikt een oppervlakte van 1ha13a70 ca in 1929.

De verdere mechanisering van de bedrijven vereist grote kapitalen, waarvoor het bestaande familiekapitaal vaak ontoereikend was geworden. De wetgeving op de naamloze vennootschappen, die de risico's van het ondernemingschap verdeelt, maakt het mogelijk dat familiebedrijven uitgroeien tot grote bedrijven. Zo fuseerden op het einde van de 19de eeuw tal van Aalsterse textielabrieken tot nv's. In 1886 fuseerde de fabriek van Jolie met twee andere Aalsterse textielabrieken namelijk Borreman-Van Melckebeke & Cie en Druwé-Henderickx. In 1891 ging ook de katoenabriek Cumont-Declercq op in de fusie, die ondertussen de benaming Filature et Filteries Réunies of kortweg F.F.R. had gekregen.

De katoenspinnerij aan de Vaart werd afgesplitst van de Filature et Filteries Réunies en omgedoopt tot nv Filature du Canal. Er werden garens geproduceerd van Indisch, Egyptisch en Amerikaans katoen die tal van prijzen wegkaapten op nationale en internationale tentoonstellingen. De onderneming stond zelf in voor het bleken en veredelen van de garens. Na de Tweede Wereldoorlog ging het geleidelijk bergaf tot de vennootschap tenslotte in 1969 werd ontbonden. In het voorjaar van 1972 werden de gebouwen in gebruik genomen door De Post.

Net als tijdens de Eerste Wereldoorlog liep de Aalsterse textielindustrie ook bij het begin van de Tweede Wereldoorlog materiële schade op. Vooral de buurt rond de Denderbruggen werd zwaar getroffen. Verschillende fabrieken zoals de spinnerij 'Filature du Canal' op de Werf werden zwaar beschadigd. De monumentale gevel in de stijl 'nieuwe zakelijkheid'

dateert van de 20ste eeuw. Het gebouw in zijn geheel blijft een imposant voorbeeld van de invloed van de nieuwe zakelijkheid in de industriële architectuur.

De site aan de Trangel 32 (Noord) werd ingebracht in de NV F.F.R. De fabriek aan de Trangel bestond uit de samengevoegde twijnderijen van Borreman-Van Melckebeke & Cie en Druwé-Henderickx. In de volksmond bleef ze altijd de fabriek 'Borremans'.

De onderneming breidde in de 20ste eeuw verder uit en had vestigingen in Ninove en Buggenhout. In 1924 had ze een oppervlakte van 3ha5a20ca.

In de jaren 1970 wordt de firma opgenomen in de groep 'Coats', met hoofdkwartier in Groot-Brittannië, een van de grootste naaigarenproducenten ter wereld. In de fabriek aan de Trangel werden de activiteiten in de jaren 1980 stopgezet.

Een deel van de fabriek werd afgebroken. Zo werden de administratieve gebouwen samen met de afsluitmuur gesloopt om plaats te maken voor de parking. De andere delen van de fabriek staan leeg of kregen nieuwe bestemmingen: sportcomplexen, een rolschaatsbaan, een kledingzaak...

Aan de overkant van de Dender zijn de gebouwen van Tupperware te zien langsheen de Pierre Corneliskaai.

Het station

Het station van Aalst ligt op de 19de eeuwse 'Dender en Waas' lijn, een concessie van 's.a. chemin de fer de Dendre-et-Waes et de Bruxelles vers Gand, par Alost'.

Het plan van het station is door architect Jean-Pierre Cluysenaer getekend in 1852. Hij tekende voor deze lijn vier types van stations: wachtershuisjes (nooit gebouwd), haltes, (Zandbergen), station de campagne (Ternat en Zele) en het type "station de ville". Het station van Aalst is het enige station van de zes "station de ville" dat bewaard is gebleven en is een beschermd monument. De kans dat ook dit station zou verdwijnen was groot gezien de plannen voor een nieuw station in 1975. Het station is samen met de halte van Zandbergen en de sterk verbouwde stations van Ternat en Zele een van de meest waardevolle overblijfsels van de lijn 'Dender en Waas'.

Huis Cumont (Stationsstraat 4)

Tot halverwege de 19de eeuw bleef Aalst de kenmerken van een middeleeuws stadje behouden, met nauwelijks enige stadsuitbreiding extra-muros. Met de komst van het station werd een hele wijk écht gepland. Voor de nieuw te bouwen huizen in de Statiestraat (Stationsstraat) was volgens de voorschriften van de stad een gevelhoogte van minimum 13 meter verplicht, waarschijnlijk om te vermijden dat er arbeiderswoningen zouden komen. De Stationsstraat zou, samen met het Keizerlijk Plein, de woonplaats van de industriëlen worden. In 1862 was de straat zo goed als volgebouwd. ■■■■

De huidige eigenaar van het pand is Dexia. Het huis is genoemd naar de eerst bewoner, Florent Cumont, industrieel en voorzitter van de rechtbank van koop-handel. De familie wijkt in 1892 uit naar Elsene. In 1902 komt het huis in handen van Leon Geerinckx, ook industrieel en voorzitter van de rechtbank van koop-handel.

Het bouwwerk is van ontwerper-architect J. Stevens. Met zijn groot wandvolume en neo-rennaissance gevel-concept is het een van de best bewaarde voorbeelden van het 19de eeuwse straatbeeld. Het is een sierlijk uitgewerkt rijhuis van het dubbelhuistype met zes traveeën en een hoge arduinen sokkel met segmentboogvormige keldervensters met ijzeren hek. De bouwlagen zijn geaccentueerd door vlakke arduinen puilijsten en lekdrempels verbonden door kordons. De benedenvensters zijn voorzien van console-sleutels. Als centraal element vinden we het zwaar arduinen balkon.

De Graanmarkt

De krijgsgevangenis was in 1823 onder het Hollands bestuur opgericht op de plaats waar zich in de 18de eeuw een paardenstoeterij bevond. Van 1832 tot 1859 werd de militaire gevangenis aan de Graanmarkt omgebouwd tot industrieel werkhuis. De gestrafte militairen dienden hier 'nuttige arbeid' te verrichten, in eerste instantie kleren en schoenen maken voor het kersverse Belgische leger.

Het aantal werkplaatsen groeide voortdurend en er kwamen ook nog een smederij, een blekerij, een weverij, een slotenmakerij, een blikslagerij, een schrijnwerkerij en in 1852 een katoenweverij. Deze werkplaatsen waren zeer belangrijk, het aantal gevangenen steeg van 171 in 1832 tot 942 in 1840. Het groeiende aantal gevangenen betekende uitbreiding van de activiteiten wat dan weer zorgde voor groeiende concurrentie tussen de plaatselijke handelaars en nijveraars die fel protesteerden.

Uiteindelijk moest de militaire gevangenis verdwijnen in 1859 om plaats te maken voor de Pupillenschool. Ze is nu omgevormd tot Gerechtelijk Administratief Centrum.

Grote markt

Het belfort gaat in feite om een geheel van drie gebouwen: het schepenhuis, de belforttoren en het gebiedshuisje.

We vinden in de kelders van het Belfort de eerste katoenwolspinnerij van Aalst op het einde van de 18de eeuw. In 1778 leerde meesterkatoenspinners Frans De Smet er behoeftige kinderen spinnen. Nog later verhuurde het stadsbestuur de onderaardse ruimten aan kooplieden. Nu worden deze kelders gebruikt als tentoonstellingsruimte.

De Borse van Amsterdam - de naam verwijst naar de afspanning op de handelsroute Rijsel - Amsterdam is vanaf 1863 de zetel van de « Cercle Catholique L'Union », de behoudsgezinde strekking binnen de

katholieken met voorman Charles Woeste. De Graaf van Egmont, gebouwd op de plaats waar vroeger het steen stond van de heren van Aalst behoort sinds het einde van de 19de eeuw toe aan de 'Association Libérale'. Eind 19de eeuw komt het socialisme vanuit Gent naar Aalst en krijgt het een vaste structuur. In de beginperiode wordt hun succes overschaduwd door dat van de Christelijke Volkspartij.

Aan het einde van de 19de eeuw wordt de katholieke strekking de turbulentie, een gevolg van de sociale wantoestanden, gewaar. Binnen de katholieke partij zijn er drie strekkingen:

1. de conservatieven : tegenstanders van structurele veranderingen. Hier situeren we de figuur van Charles Woeste
2. de sociaal - katholieken : zien de noodzaak van structurele veranderingen in, maar dit is ondergeschikt aan de eenheid binnen de katholieke partij.
3. de christen - democraten: willen sociale veranderingen, desnoods via dissidentie binnen en tegenover de katholieke partij. Hier situeren we het 'Daensisme'.

De Christelijke Volkspartij is opgericht in 1893 en kent een kort, maar bewogen bestaan. Wanneer we spreken over het 'Daensisme' dan hebben we het over de eerste periode vanaf de oprichting tot 1907, met de dood van priester Daens. Nadien valt de partij uiteen in een Pieter Daens vleugel, met de nadruk op sociaal engagement en een Hector Plancquart vleugel, met een nadruk op Vlaams engagement. Dertig jaar na zijn oprichting bestaat de Christelijke Volkspartij niet meer.

Niet alleen Aalst, met de figuur van Pieter Daens, uitgever van de dagbladen 'Het land van Aelst' en 'De werkmans', maar de Roelanders van Ninove, genoemd naar hun weekblad 'Klokke Roeland' spelen een rol in de oprichting van de Christelijke Volkspartij.

Het is Pieter Daens, die aan zijn broer Adolf Daens vraagt om het programma van de nieuwe partij te schrijven.

Dit programma heeft een uitgesproken sociaal, economisch en cultureel profiel. De klemtoon ligt op de belangen van het 'gewone volk', arbeiders en boeren.

1. sociale eisen: een wettelijk erkend sociaal stelsel, met vastgelegd maximum aantal werkuren, een wettelijk erkend minimum loon, een staatspensioen, verbod op kinderarbeid, inkrimpen van vrouwenarbeid, ziekteverzekering, zondagsrust en overheidstoezicht op de industrie om wantoestanden te voorkomen.
2. politieke eisen: algemeen enkelvoudig stemrecht, evenredige vertegenwoordiging op alle bestuursniveaus en een poll-systeem.
3. culturele eisen: erkenning van het Nederlands als bestuurlijke, rechterlijke en wetgevende taal in Vlaanderen en gelijkwaardigheid van beide landstalen in het bestuur.

Het programma vertoont overeenkomsten met het programma van de socialisten (en progressief liberalen), maar toch zijn er belangrijke verschillen. De

Christelijke Volkspartij heeft een uitgesproken christelijk profiel, en waar de socialistische partij zich op de fabrieksarbeiders richt, komt de Christelijke Volkspartij ook op voor de belangen van de plattelanders. Het Daensisme heeft nooit een sterke partijstructuur ontwikkeld en heeft nooit een doorbraak gekend in heel Vlaanderen. Ze hebben nooit meer dan twee volksvertegenwoordigers gekend. Succes in de gemeenteraad verschilt sterk in plaats en tijd. Het sterkst stonden de Daensisten in Aalst, Ninove, Brugge, Antwerpen en de steenbakkerswijken van Boom.

Redenen waarom de partij niet kon doorbreken zijn onder meer de tegenwerking van de katholieke kerk, hierbij gesteund door de fabriekseigenaars en de spanning tussen de gematigden en de radicalen. De gematigden staan voor een tijdelijke beweging, eerder een progressieve strekking binnen de katholieke partij dan een autonome partij. In sommige arrondissementen kwamen katholieken en christen-democraten wel tot gemeenschappelijke kieslijsten. In Aalst niet, en de reden daarvan is ook persoonlijk, namelijk de figuur van Charles Woeste die van geen samenwerking wil weten. Het zijn dan ook vooral de gebroeders Daens die achter de samenwerking met de socialisten staan (tijdelijk, kartels waar beide partijen zich achter een groot programmapunt scharen), de radicale Christelijke Volkspartij wijst ze af.

Na de Eerste Wereldoorlog vervalt de bestaansreden van de Christelijke Volkspartij: de uitbouw van een sociale wetgeving wordt als een gemeen goed beschouwd en de hervormingsgezinde groepering krijgt een overwicht binnen de katholieke partij. Het kiesgedrag van de voormalige aanhang verandert: een deel keert terug naar de hervormde katholieke partij, een ander deel kiest voor de radicalere standpunten van de socialisten. Het Daensisme van na de oorlog heeft dan nog weinig gemeen met het eigenlijke 'Daensisme' van de gebroeders Daens.

Lange zoutstraat

Huis Dirk Martens (nr. 36 – Dille en Camille) was het lokaal van de Daensisten van 1911 tot 1927. Hier was het politieke hart van de partij maar vooral van de daaraan verbonden sociale en culturele organisaties (ziekenfonds, fanfare, kolenhandel, bakkerij, beenhouwerij e.d.).

Louis D'Haeseleerstraat (vroegere Hoogstraat)

Ingang Levion(n)ois is één van de laatste beluiken van Aalst. Het geeft een idee van de omstandigheden waarin de arbeiders toen leefden, meestal met een waterpomp en één toilet per beluik. In 1986 waren de nrs 1 en 2 nog bewoond.

Het beluik is genoemd naar de bouwheer en eigenaar van de eerste succesvolle zijdefabriek te Aalst, Levionnois-Dekens (1851). ■

Bibliografie

Boeken en eindwerken

- De Beule, R., *Ontdek ons industrieel erfgoed*, uitgeverij Deltas, 2001.
- Ghysens, J., *Geschiedenis der straten van Aalst*, uitgegeven door genootschap voor Aalsterse Geschiedenis, 1986.
- Mainz, K., *Over bouwen en verbouwen: de textielnijverheid in het arrondissement Aalst (1914-1944)*, eindwerk Gent, 2001.
- Meert, J., *Archiefgids voor de economische geschiedenis van de Denderstreek, 1850-1940*, eindwerk VUB, Brussel, 2005.
- Strijpens, H., *Aalsterse fundamenten deel 1: De achttiende eeuw*, Van de Putte, 2002.
- Verleysen, M., *Amylum, de oudste Aalstenaar*, verspreiding door Amylum NV, eigen beheer
- Viane, P. en De Herdt, R., *Industriële Archeologie in Vlaanderen*, Antwerpen, Standaard, 1988.

Reeksen en artikels in tijdschriften

- *De 25 dagen van Vlaanderen*, Deel 16, '5 mei 1835, de eerste trein rijdt van Brussel naar Mechelen', Uitgeverij Waanders, 2006.
- *Van Ambacht tot fabriek*, deel 10 uit 'Waar is de tijd, 1000 jaar Aalst', Uitgeverij Waanders, 2005.
- De Rijck, L., 'Kenmerken van de industriële ontwikkeling te Aalst (1795-1875)' in *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent (deel XVIII)*, Gent 1964.
- Desimpelaere, N., 'Het archief van kousenfabriek du Parc uit Aalst ontsloten' in *Tijdschrift voor Industriële Cultuur*, deel 105, jaargang 26, 2009.
- Monteyne, A., 'Architect JP Cluysenaar en de spoorlijn Dender en Waes' in *Tijdschrift voor Industriële Cultuur*, dubbelnummer 11-12, jaargang 3, 1985.

Brochures

- *Aalst in de voetsporen van Daens, Daenswandeling doorheen het centrum van Aalst*, uitgegeven door het Stedelijk Museum Aalst en DADD vzw, 2007.
- De Bruyne, W., Slagmulder, H., Frans Van Campenhout, F., Van De Perre, M. en Verdoodt, F.-J., *Daens en het Daensisme, achtergrond en verloop van een sociale en politieke strijd*, uitgegeven door Vlaamse Vereniging Leerkrachten, 2000.
- *Belforten van de Arbeid, fiets- en wandelroute*, brochure ontwikkeld door Erfgoedcel Aalst, Stadsarchief, 't Gasthuys - Stedelijk Museum Aalst en het D.A.D.D. vzw
- *Tentoonstellingsgids 'Fabriekstad Aalst – Louis Paul Boon 1912-1979'*, een initiatief van het Dirk Martens comite, de stad Aalst en het L.P. Boon documentatiecentrum.
- Brochure *Open Monumentendag Aalst*, 8 september 2002.

Websites

- www.aalst.be
- www.erfgoedcelaalst.be
- <http://inventaris.vioe.be/portaal/berichten>